

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון 13 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

בענין שנים מקרא ואחד תרגום

מחלוקת הראשונים בגדר שנים מקרא ואחד תרגום

הנה מקור דין שנים מקרא ואחד תרגום הוא מהגמ' בברכות (ח.) "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון, שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו" ופירש"י דהחידוש בעטרות ודיבון הוא דאע"פ שאין שם תרגום עליו לקרוא ג' פעמים מקרא.

וברא"ש שם הקשה מדוע נקטה הגמ' דוקא עטרות ודיבון והרי מצינו עוד פסוקים שאין בהם תרגום כראובן ושמעון וכדומ', וביאר דדוקא עטרות ודיבון שיש בהם תרגום ירושלמי נתחדש שצריך לקרוא אף התרגום ירושלמי, אך ראובן ושמעון וכדומ' שאין בהם תרגום כלל אי"צ לקרוא יותר מפעמיים מקרא.

ונמצא שיש נפק"מ למעשה בין רש"י להרא"ש במקום שאין תרגום כלל, דלרש"י עליו לקרוא ג' פעמים מקרא ולרא"ש אי"צ אלא ב' פעמים.

ונראה דיסוד מחלוקתם הוא בעיקר התקנה שתיקנו לומר תרגום, דהרא"ש ס"ל דהתקנה היתה לפרש המקרא, והיינו שתיקנו לומר ב' פעמים מקרא ופעם ג' תיקנו לפרש המקרא, ולכן בפסוק שאין בו תרגום כיון שאי"צ לפרשו, אי"צ לקרותו אלא ב' פעמים מקרא.

אבל רש"י ס"ל דהתקנה היתה לקרות ג' פעמים הפרשה ואמרו שהקריאה תהא בצורת ב' פעמים מקרא ופעם א' תרגום, אך במקום שאין תרגום עדיין נשאר החיוב לקרות הפרשה ג' פעמים ע"י שיקרא ג' פעמים מקרא.

והנה בשו"ע (רפ"ה ס"ב) פסק דאפשר לצאת יד"ח תרגום בפירש"י, ומ"מ הוסיף דיר"ש יקרא את שניהם ומקורו מהרא"ש שם והטור.

מאריכין לו ימיו ושנותיו

מון הגאון מבריסק זצ"ל תמה על אותם שמקילין היום בקריאת שמו"ת גם כמה ת"ח, שהלא הוא דין מבואר בגמרא וברמב"ם סוף פ"ג מהלכ' תפילה שהוא חיוב גמור, ומה עוד שמפורש בגמ' שזוכה עבור כך לאריכות ימים, ותמוה הדבר האיך אפשר לזלזל בתקנת חז"ל שהפליגו בשכרו? (פשט ועיון ברכות)

וקשה כיצד פסק הרא"ש דיכול לצאת יד"ח בפירש"י לחודא והרי בפירש"י לא נמצא שום פירוש על עטרות ודיבון, וא"כ איך יוצאים בפירש"י והרי יחסר לו הפי' שבתרגום ירושלמי על עטרות ודיבון, והו"ל להרא"ש והטור לומר דאף שיוצאים בפירש"י מ"מ בפסוק עטרות ודיבון שאין שם פירש"י צריך לומר התרגום ירושלמי.

האם אפשר לקרות חלק מהפרשה תרגום וחלק בפירש"י

והנה יש לדון לדעת הרא"ש והטור שיוצאין בפירש"י האם אפשר לשלב בין הדברים ולקרוא חלק מהפרשה תרגום וחלק בפירש"י.

ושאלתי כן את רבינו הגרא"ל שטינמן שליט"א ואמר מרן 'מדוע לא' דמהיכי תיתי לומר שלא יוכל לשלב בין הפירושים.

ואולם כששאלתי שאלה זו את רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א אמר מרן דודאי שלא יוצא ידי חובה בכה"ג, ועליו להחליט באיזה מהלך הוא הולך של תרגום או פירש"י.

והיינו דאיכא שתי אפשרויות או של תרגום המילות או של פירוש המקרא ואם התחיל במהלך של תרגום אין יכול להמשיך בפרש"י וכן להפך.

ונראה דלפי דברי רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א לא קשה כלל השאלה הנ"ל על דברי הרא"ש, דכל מה שסבר הרא"ש דבעטרות ודיבון צריך לקרוא תרגום ירושלמי זה רק באדם שנמצא במהלך של תרגום ולכן צריך לקרוא בעטרות ודיבון את התרגום הקיים שם, אך אם קבע לעצמו את פירש"י והוא הולך במהלך של פירוש הרי אין פירוש על עטרות ודיבון, ובמקום שאין פירוש סבר הרא"ש דסגי בב' פעמים מקרא, ורש"י סבר דבכה"ג צריך לקרוא שלוש פעמים מקרא.

מתי יקרא התרגום

ובסדר קריאת שנים מקרא ואחד תרגום, כתב המ"ב (רפ"ה ס"ק ו') וז"ל 'לא יקרא התרגום תחילה ואח"כ מקרא אלא יקרא לכתחילה שנים מקרא מקדם ואח"כ תרגום', ומבואר שצריך לקרות קודם ב' פעמים מקרא ורק לאחר מ"כ התרגום.

ומאיך החזו"א זצ"ל היה קורא מקרא תרגום ומקרא, והסביר שאומרים את התרגום כדי להבין את המקרא ולכן יש לומר את התרגום לאחר מקרא ראשון (אורחות רבינו ח"א עמ' קכ"ג) וכן כתב בערוך השולחן (רפ"ה ס"ג) דלכתחילה יכול לקרוא מקרא תרגום ומקרא, והוכיח כן מהלבוש שכתב שאדם הקורא פעם א' מקרא ופעם א' תרגום ולאחמ"כ כשקוראין הפרשה בביה"כ קורא בפיו יחד עם הבעל קורא יוצא יד"ח שמו"ת, הרי שאפשר לקרוא התרגום באמצע, והמקור חיים (בקיצור הלכות ס"א) כתב שמן המובחר לעשות כן.

ורבינו מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א נהג חלק מהשנים כשיטת המ"ב וחלק מהשנים כשיטת החזו"א, אך לאחמ"כ החליט לצאת יד"ח הכל וקורא פעמיים מקרא ופעם אחת תרגום ולבסוף חוזר וקורא עוד פעם מקרא לצאת ידי שיטת החזו"א.

לצאת יד"ח שמו"ת בקריאת התורה

והנה כתב המ"ב (רפ"ה ס"ק ב') וז"ל 'אבל לא יקרא אחד מקרא ואחד תרגום ויכון לשמוע מהשליח ציבור, אלא צריך לקרות ב' פעמים מקרא חוץ ממה ששמע מהשליח ציבור, אם לא שקרא אז גם כן בפיו, ומבואר שאין יוצאין יד"ח שנים מקרא ואחד תרגום מדין 'שומע כעונה' בקריאת התורה אא"כ קוראין אז ג"כ בפה.

ומסתבר שהטעם הוא דכל התקנה היתה שחוץ מקריאת התורה צריך לקרות הפרשה שמו"ת, וכלשון השו"ע 'אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו כל שבוע פרשת אותו שבוע שמו"ת', אך שקורא הפרשה ג"כ בפיו אי"ז חלק מקריאת התורה ונחשב לפעם נוספת.

וסיפר הגה"צ רבי גדליה הוניגסברג שליט"א שכמה פעמים ביקשו רבינו מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א לקרוא עבורו שמו"ת ולהוציאו מדין 'שומע כעונה', וזה ודאי מהני דהא דלא מהני 'שומע כעונה' הוא דוקא בשעת קריאת התורה דהחיוב הוא לקרוא שנים מקרא חוץ משמיעת קריאת התורה, אך לאחר קריאת התורה ודאי שאפשר לצאת יד"ח שמו"ת מדין 'שומע כעונה'.

ושאלתי למרן הגר"ח ק שליט"א האם הבעל קורא עצמו יכול לצאת יד"ח שמו"ת בקריאתו שהרי הוא קורא בפיו, ואמר דמסתבר שלא, והטעם הוא דהרי בקריאתו הוא מקיים את חיובו בקריאת התורה וא"כ זה אינו יכול להחשב כדבר נפרד.

האם לדעת הלחם חמודות יכול לצאת יד"ח פעמיים מקרא בקריאת התורה

ובהמשך הדברים מביא המ"ב וז"ל 'ועיין במג"א (ס"ק ח') שכתב בשם לחם חמודות, דבדיעבד יוצא פעם אחת במה ששמע מהשליח ציבור, ויש אחרונים שמחמירין אפילו בדיעבד', הרי שמצינו דלדעת הלחם חמודות בדיעבד אפשר לצאת יד"ח שמו"ת בקריאת התורה מדין 'שומע כעונה'.

ויש לדון האם לדעת הלחם חמודות יכול לצאת יד"ח שנים מקרא פעמיים בו זמנית בקריאת התורה, פעם אחת מהבעל קורא מדין 'שומע כעונה' ופעם שניה ע"י שיקרא בפיו.

ושורש הנידון הוא האם אדם יכול לומר שני דברים בב"א, דמסתבר לומר שלא יתכן להחשיב את השמיעה והקריאה בפיו לדברים נפרדים כיון שהם נעשו בב"א.

ויש להוכיח לכאן מדברי הרעק"א (מובא בבית"ל רע"א סעי' א') שדן באשה שאינה יודעת להבדיל החייבת בהבדלה מדאורייתא ויש שם רק נער בן י"ג שנים דהוא ספק גדול ואין יכול להוציאה רק בהבדלה דרבנן משום חזקה דרבא, וכתב שתשמע ההבדלה מהנער ותוציא המילים ג"כ בפיה, וכך מדאורייתא שהבדלה אין צריכה כוס יכולה לצאת במה שאומרת בעצמה ואילו הבדלה דרבנן תצא

מהקטן, ולמעשה פקפק הרעק"א מאוד ע"ז שהרי אם באמת הנער יכול להוציאה אף מדאוריתא נמצא שאמרה שם ה' לבטלה.

ועכ"פ שמעינן מדבריו שיכולה גם לצאת יד"ח מדרבנן מדין 'שומע כעונה' מהנער ובב"א גם לצאת יד"ח מדאוריתא ע"י שאומרת ההבדלה בעצמה, וא"כ ה"ה לעניננו יוכל לצאת יד"ח שמו"ת פעמיים בקריאת התורה.

וכן יש להוכיח מדברי המ"ב (סימן קס"ז ס"ק ז') שנפסק שם בשו"ע 'דראובן שהיה נוטל ידיו לאכילה, ויעקב היה מברך 'המוציא' ונתכון להוציא השומעים ואח"כ ניגב ראובן ידיו ובירך 'על נטילת ידים' לא הוי הפסק, ויוצא בברכת יעקב ואינו צריך לחזור ולברך ברכת 'המוציא', וע"ז כ' המ"ב דכ"ז דוקא אם יעקב בירך המוציא לפני שראובן ברך 'על נטילת ידים', אך אם בשעה שיעקב ברך המוציא ראובן בירך על נטילת ידים אינו יוצא דהוי הפסק, ובשעה"צ שם הוסיף לבאר דכל מה שיוצא ראובן מיעקב זה מדין 'שומע כעונה' וזה דוקא ששותק, אבל אם אז דבר לא עדיף מהמברך בעצמו ברכת 'המוציא' שאם הפסיק באמצע בדברים אחרים לא יצא.

ושמעינן מדברי השעה"צ דכל הבעיה היא מצד 'הפסק' אך אין בעיה מצד זה שאומר שני דברים ביחד, ובעיקרון יכול לצאת בשומע כעונה על ברכת 'המוציא' כשבאותו זמן אומר 'על נטילת ידים', וה"ה לעניננו דיכול לצאת יד"ח שנים מקרא בב"א.

ויש לדחות דשם מדובר על שני דברים שונים, אך כאן כיון שאומר אותם דברים לא יתכן לחלקם לשני דברים שונים אם אומרם בב"א.

מהות חיוב השמו"ת הוא לחזור ולשנן הפרשה

אך האמת שאין בדברי הרעק"א והשעה"צ המחודשים שייכות לעניננו, דהכא שאני דכל תקנת שמו"ת היא לחזור ולשנן הפרשה ואם בב"א גם קורא וגם שומע לא משנן במציאות יותר מפעם אחת, ולכך עליו לחזור ולקרוא פעם נוספת ואין יכול לצאת פעמים מקרא בב"א.

ושוב שאלתי שאלה זו את רבינו הגרא"ל שטינמן שליט"א, ואמר מרן בחיך דאם נימא דיוצא יד"ח שמו"ת בו זמנית בקריאה ושמיעה א"כ יוכל לצאת פעמיים בו זמנית 'בשומע כעונה' אחד באוזן ימין ואחד באוזן שמאל, אלא כיון שאדם אחד הוא א"א לחלק, וה"ה בעניננו כיון שמדובר באותו אדם ל"ש שייצא בב"א בו זמנית פעמיים מקרא, דאם הוא עונה איך יוכל באותו זמן אף להיות 'שומע כעונה'.

(נכתב ע"י אחד השומעים)

לע"נ הרה"ח רבי יוסף אפרים ב"ר יעקב זאב זילברברג ז"ל

נלב"ע י"ח טבת תשס"ט